

Марія ТРЕГУБ

**МАТЕРІАЛИ АРХІВУ ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА”
У ЛЬВОВІ В ФОНДАХ ВІДДІЛУ РУКОПИСІВ ЛНБ
ІМ. В. СТЕФАНІКА НАН УКРАЇНИ**

Охарактеризовано документи та матеріали “Просвіти”, що зберігаються у відділі рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Подано опис матеріалів Лемківської комісії, журналу “Життя і Знання”, листування, видавничі плани Товариства.

Ключові слова: “Просвіта”, документи й матеріали “Просвіти”.

Певний час частина архіву Товариства “Просвіта” зберігалася у Відділі рукописів Бібліотеки. 1975 р. матеріали були передані до Центрального державного історичного архіву України у м. Львові. Згодом серед неопрацьованих матеріалів виявлено ще й інші документи з цього архіву, які й складають сьогодні фонд № 182. Об’єм фонду невеликий – 1378 аркушів, які сформовані у 68 одиниць збереження. Виявлені документи відповідно згруповано у дві тематичні групи: матеріали діяльності Лемківської комісії при Товаристві “Просвіта” та матеріали редакції журналу “Життя і Знання”, органу Товариства “Просвіта”. Документи написані українською та польською мовами, їх хронологічні рамки – 1919–1939 рр.

Лемківська комісія при Товаристві “Просвіта” була заснована 1 листопада 1911 р. як допоміжний орган з проведення культурно-освітньої роботи на Лемківщині. 13 грудня 1932 р. “на основі § 28 букви “и” статуту Товариства “Просвіта” вона відновила свою роботу¹. До складу комісії входили: Маркіян Дзерович, Іван Брик, Іван Гижа, Антін Гаврилко, Володимир Зубрицький, Семен Сегеляс, Макс Брилинський, Володимир Кобів.

З організаційних матеріалів Лемківської комісії привертають увагу звіти² за час від 13 грудня 1932 по 1 серпня 1934 р., 1934–1936 рр., 1935 р., “Звідомлення освітніх і господарських централей про свою працю на Лемківщині”, підготовлені Остапом Луцьким.

В об’ємній кореспонденції на адресу Лемківської комісії розповідається про підготовку до проведення конференції та культурно-освітньої анкети лемківських діячів Товариства “Просвіта”. З цієї нагоди тут відклалися реферат “Сучасний стан Лемківщини під оглядом української національної свідомості”³, листи пароха в Маластові, отця Юліана Плешнекевича, отця візитатора Івана Качмара та ін.

Низка документів архіву показує, підтверджує турботу Лемківської комісії про заснування читалень, надання допомоги збіднілим лемкам⁴, про організацію і залучення до навчання у різних навчальних закладах дівчат і хлопців із Лемківщини⁵.

Особливу увагу члени Комісії приділяли справі поширення української книжки та преси на Лемківщині⁶. 30-ті рр. на цих теренах характеризуються наступом

на всі прояви національного українського життя, в тому й на просвітню діяльність. Поширення української книжки і часописів на Лемківщині – один із засобів протидіяти деморалізації населення цього краю. У 1934 р. почав виходити часопис “Наш лемко” – єдина газета, яка публікувала актуальні дані про Лемківщину й водночас інформувала про всі її найважливіші культурні та господарські справи. В архіві зберігаються матеріали редакції часопису “Наш лемко”⁷. Це, зокрема, план роботи, фінансова документація, статистичні дані, рахунки; кореспонденція (листи В. Кобіва, О. Кисілевської, К. Паньківського, О. Феника до М. Дзеровича), листи видавничої спілки “Діло”; матеріали судового позову проти М. Таранька, редактора і видавця часопису, щодо публікації статті в № 84 газети від 15 грудня 1936 р. про вчинок канцлера Апостольської адміністрації для Лемківщини о. Івана Полянського; дописи до редакції, серед яких об’ємна стаття Остапа Смерецького “Сучасний стан Гр.-Кат. Церкви на Лемківщині” та ін.

В іншій групі документів зібрано матеріали редакції журналу “Життя і Знання”, органу Товариства “Просвіта”. В основному це дописи з міст і сіл Галичини. Серед інших варто назвати рукописні та машинописні тексти поетичних творів Романа Дмитренка-Олійника⁸, переклад Василя Пачовського поетичного твору “Багатир Волога й індійське царство”⁹, літературні спроби Василя Гривни¹⁰. Серед них також автографи історика Антона Лотоцького “Весільні звичаї в Індії”, “Гарний звичай у німецькому селі”, “Казки та правда про пташу Велитня” та ін.¹¹ Чимало рукописів, розвідок, статей, інформації, стосовно народознавчої, історичної, суспільно-політичної, природничої, господарської тематики. Це, наприклад, інформація товариства “Музей визвольної боротьби України” у Празі¹², статті з нагоди 60-річчя професора Л. Шрамченка¹³ та 25-річчя смерті М. Лисенка¹⁴, розвідка В. Корниляка “Слово о полку Ігоревім”¹⁵ та багато інших.

В архіві також відкладалася кореспонденція на адресу редакції часопису. З-поміж адресантів є священник Йосип Проць – організатор просвітянської роботи на Покутті. У своєму листі¹⁶ від 3 вересня 1937 р. на адресу видавничої кооперативи “Червона Калина” розповідає про окремі факти з громадської діяльності В. Стефаніка.

Крім матеріалів архіву “Просвіти”, у Відділі рукописів Бібліотеки зберігаються інші документи, які засвідчують окремі аспекти діяльності Товариства. Переважно це листування з окремими діячами культури і науки, що відклалося в особистих архівних фондах; матеріали про окремі деталі історії Товариства¹⁷, видавничі плани, рахунки¹⁸; бібліографія видань¹⁹, алфавітний каталог книг бібліотеки Товариства у Львові²⁰; виписки М. Павлика з протоколів зборів і засідань “Просвіти” за 1868–1872 рр., стаття про її діяльність²¹; матеріали архіву²² юриста Тита Реваковича, одного із голів Товариства; окремі документи філій “Просвіти” у Львові та багато інших.

Нечисленні матеріали архіву Товариства “Просвіта” у Львові, що зберігаються у Відділі рукописів Бібліотеки, є суттєвим доповненням до загальної картини архівної спадщини цього культурного осередку. Вони допоможуть дослідникам розкрити ще не одну сторінку різносторонньої вагомої праці діячів цього Товариства на ниві освіти й культури.

Maria Trehub. Materials of the archive of “Prosvita” society in Lviv in the manuscript collection of Lviv Stefanyk National Library of the National Academy of Sciences of Ukraine

The author characterizes documents and materials of “Prosvita” that are preserved in manuscript division of the Lviv Stefanyk National Library of the National Academy of Sciences of Ukraine. She describes materials of Lemko commission, magazine “Zhyttia i Znannia”, correspondence, society’s editing plans.

Key words: “Prosvita”, documents and materials of “Prosvita”.

-
- ¹ ЛВБ ім. В. Стефаника АН України, відділ рукописів. – Ф. 122. – Спр. 15.
 - ² Там само. – Спр. 15–17.
 - ³ Там само. – Спр. 1.
 - ⁴ Там само. – Спр. 5.
 - ⁵ Там само. – Спр. 19.
 - ⁶ Там само. – Спр. 2, 4.
 - ⁷ Там само. – Ф. 9. – Спр. 1943.
 - ⁸ Там само. – Ф. 122. – Спр. 29.
 - ⁹ Там само. – Спр. 51.
 - ¹⁰ Там само. – Спр. 12.
 - ¹¹ Там само. – Спр. 45.
 - ¹² Там само. – Спр. 66.
 - ¹³ Там само. – Спр. 59.
 - ¹⁴ Там само. – Спр. 53.
 - ¹⁵ Там само. – Спр. 40.
 - ¹⁶ Там само. – Спр. 52.
 - ¹⁷ Там само. – Ф. 115. – Спр. 101.
 - ¹⁸ Там само. – Ф. 202. – Спр. 15.
 - ¹⁹ Там само. – Ф. 57. – Спр. 766.
 - ²⁰ Там само. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 43.
 - ²¹ Там само. – Ф. 160. – Спр. 16, 46–47.
 - ²² Там само. – Ф. 93. – Спр. 72.